

УДК 811. 378.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ МОВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

Оксана КАЛИНОВСЬКА,

Національний університет Києво-Могилянська академія»

Боротьба українців за власну самобутність, за суб'єктність своєї держави в міжнародному полі триває, й питання про утвердження мови як засобу національної ідентичності та формування особистості як носія такої ідентичності залишається екзистенційно значущим. Національна ідентичність визначається у науці як «складний комплекс аксіологічних, національно-світоглядних та національно-ментальних установок, що складаються протягом історичного процесу формування та розвитку нації, йдеться про певний стан національної самосвідомості, сукупність знань, утримуваних у цій свідомості» [1, с. 226].

До того ж формування національної і мовної свідомості українців та утвердження позитивного образу «самих себе» ускладнюється деформаціями, спричиненими стереотипами тоталітарного минулого, комплексами меншовартості й національного самоприпинення. Формування національно свідомої особистості, вироблення національного мислення стають одними із найважливіших завдань сфери вищої освіти, що формує інтелектуальну й державну еліту, провідну суспільну верству, яка не тільки визначає стратегічні моделі розвитку суспільства, а передусім виступає носієм національної пам'яті, духовної і мовної культури, «хоронителькою духовних, етичних та естетичних еталонів», за влучним визначенням Євгена Сверстюка. Виконання цього завдання не можливе без застосування теоретико-практичного інструментарію гуманітарних дисциплін, зокрема й мовних, під час підготовки фахівців усіх суспільних галузей.

Сучасні наукові дослідження розглядають мову не просто як засіб спілкування, а передусім як засіб пізнання й перетворення навколишнього світу, як засіб створення й відображення думки, формування й зміцнення національної свідомості. Саме тому вивчення мови у вищій школі необхідне й важливе для студентів усіх

спеціальностей. Мовний компонент освіти передусім спрямований на розвиток особистості, тому професійна й світоглядна підготовка студентів нефілологічних факультетів потребує сьогодні розширення тематичного змісту лінгвістичного знання.

Хоча питанню про роль мови в утвердженні національної самобутності присвячено цілу низку досліджень, проте не всі теоретичні напрацювання в цій темі висвітлено в навчальних програмах мовних курсів у вищій школі.

Мовна освіта як «процес і результат навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння основ теорії мови з метою комунікації, на мовленнєвий, розумовий і естетичний розвиток особистості, долучає людину до духовної спадщини попередніх поколінь і є основою формування етнічної і громадянської самосвідомості особистості» [2, с. 5].

Сучасна мовна освіта (у сегменті вивчення рідної мови та державної) для нефілологів у вищій школі спрямована на засвоєння інформації про системну організацію мови, норми і правила функціонування мовних одиниць і явищ, а також на формування вмінь і навичок використання мовних засобів у найрізноманітніших комунікативних ситуаціях.

Вивчення української мови для студентів-нефілологів у вищій школі представлено переважно двома курсами: «Українська мова за професійним спрямуванням» та «Культура наукової мови» («Культура української фахової мови»). Перший курс в основному зорієнтований на формування комунікативної компетенції, професійних мовнокомунікативних вмінь шляхом засвоєння основних норм і правил правопису, граматики, особливостей вживання фахової термінології, складання ділових паперів, другий – на засвоєння знань про фахову терміносистему, науковий стиль, наукову комунікацію, культуру наукової та ділової мови. Відповідно така сукупність знань, умінь і навичок формує професійну мовнокомунікативну компетенцію, розвиває культуру професійного мовлення й готує майбутнього фахівця до професійної реалізації й виконання своїх фахових обов'язків.

Проте під змістом мовної освіти вчені розуміють не лише систему наукових лінгвістичних знань, комунікативних умінь і навичок, а й світоглядні цінності та морально-естетичні принципи, якими має оволодіти студент під час навчання. Такі знання формують

уміння критично осмислювати мовну (і не лише мовну) дійсність, оцінювати її й зберігати діяльнісно-творче ставлення до неї, що є важливим чинником впливу на мовне середовище, зокрема й фахове.

П. Селігей у структурі мовної освіти чітко виокремив мовне навчання й мовне виховання. Учений наголосив, що мовна освіта залишається недостатньою та неповноцінною, якщо в ній не враховується аспект ціннісного ставлення до мови, розуміння її суспільної значущості, добре володіння мовою неможливе без усвідомлення мови як «вагомої суспільної цінності» [4, с. 65].

Постулати про суть, значення рідної мови, важливість її використання і в родинному спілкуванні, і на державній службі сформулював І. Огієнко, назвавши їх «Наукою про рідномовні обов'язки» [3]. Свідоме використання мови, усвідомлення необхідності її збереження для власного й суспільного розвитку великий вчений і педагог кваліфікував як обов'язок кожного свідомого громадянина. Не зважаючи на те, що праця була надрукована 1936 року, вона залишається актуальною й потрібною в мовній освіті нашого суспільства.

Отже, в системі вищої освіти мають бути представлені такі курси (дисципліни) гуманітарного циклу, які б сприяли утвердженню у свідомості майбутніх фахівців ціннісного ставлення до мови, розуміння її участі у формуванні національної свідомості та ідентичності.

Одним з таких курсів у мовній освіті безперечно є соціолінгвістика. Зважаючи на брак навчальних годин, дана дисципліна для студентів-нефілологів могла б існувати у форматі спецкурсу, факультативу, спецсемінару, вибіркового курсу. Зрештою, соціолінгвістична тематика могла б стати важливим змістовим компонентом у рамках тих курсів, які вже пропонуються студентам у вивченні української мови.

Виокремлення соціолінгвістичної проблематики в змістовий блок навіть у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» сприятиме поглибленню знань про професійне спілкування крізь призму вивчення взаємозв'язків між мовою і суспільством, виробленню навичок стійкої мовної поведінки у фаховому середовищі.

Вивчення таких важливих соціолінгвістичних понять, як: мовна свідомість, мовна поведінка, білінгвізм, мовні контакти, мовна ситуація, мовна політика, викликають у студентів живий інтерес до

мовної проблематики, мотивують їх аналізувати власну мовну поведінку, розвивати мовну стійкість, усвідомлювати відповідальність за збереження рідної мови.

Соціолінгвістичний компонент мовного знання безпосередньо впливає на утвердження світоглядно-ціннісних орієнтирів майбутніх спеціалістів, на визначеність їх мовної поведінки, що формуватиме в майбутньому українськомовний простір фахового середовища.

Ціннісно-смісловий потенціал соціолінгвістичних понять збагатить студентів новим знанням, яке допоможе збагнути роль мови у суспільному й індивідуальному розвитку, усвідомити свою приналежність до культурно-мовного простору свого народу та відповідальність за збереження його традицій та історичної пам'яті.

Мовне знання із соціолінгвістичного профілю має стати не лише елементом галузевої освіти майбутніх фахівців, а й дієвим засобом виховання активного носія української мови, особистості з високим рівнем мовної свідомості, осердям якої є ціннісне ставлення до мови, що сприятиме збереженню національно-мовної ідентичності української спільноти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кирилюк О. Українська національна ідентичність, національна пам'ять та національна резистентність. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті. Збірник наукових праць за матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 11 – 12 червня 2020 р. Львів: Друкарфня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького. 2020. 556 с.
2. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови. Київ: ВЦ «Академія». 2007. 360 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. Київ: «Ярославів Вал». 2014. 55с.
4. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія». 2012. 118 с.